

Максим Рильський покаюся. Але покаюся, як справедливо зазначає дослідник М. Славинський, в уявних гріхах, визнав те, чого не було, присилувано вигадував щось і кваліфікував його як реальне, дійсне. Фактично обмовив себе, а вже потім – інших. І найголовніше: зробив це постфактум, тобто навіть не по арешті членів Спілки визволення України, а через багато місяців після судового процесу й винесення суворого вироку. Отже, свідчення поета (точніше самообмова, самонаклеп) не були підставою для притягнення до відповідальності Сергія Сфремова, Андрія Ніковського та інших діячів, яких ув'язнили ще 1929-го за сфабрикованою справою, а показовий процес відбувався з 9 березня до 19 квітня 1930 року [4, с.71]. Протримавши рівно півроку в Лук'янівці, Максима Рильського звільнили 19 вересня 1931 р. Богдан Рильський згадував, що коли наступного дня «батьки поїхали до міста й гуляли бульваром Шевченка, батько знепритомнів. Мама потім казала, що це трапилося від свіжого повітря...» [3, с. 7.]. Так, розпочалася затяжна, фактично довічна, внутрішня еміграція Максима Рильського, його ненастанна оборона душі, натхнення й гідного життя родини.

Отже, духовний стержень особистості М.Рильського, сформований такими духовними провідниками українства, як Т. Рильський, М. Лисенко, Леся Українка, дозволив протиставити сталінському тоталітаризму соціально відповідальну поведінку, яка допомогла не зрадити загальнолюдським цінностям й орієнтирам.

Література

1. Коляда І. Максим Рильський (Серія «Знамениті українці») / І. Коляда, Ю. Коляда / – Харків: Фоліо, 2015. – 120 с.
2. Панченко В. Максим Рильський (Серія «Митці на прищілі») / Автори-упорядники В. Є. Панченко, В. А. Колесник / – Харків: Фоліо, 2019. – 440 с.
3. Рильський Б. Мандрівка в молодість батька / Богдан Рильський. – К: Молодь, 1995. – 124 с.
4. Славинський М. «М.Рильський: «Я багато жив й тяжко думав» / ж. Віче № 7 (340) 2013 с. – 68-71
5. Фромм Э. Психологія і релігія // Сумерки богів. – М., 1990. – С. 149-221.

УДК 398.81(477.83-2):[94:329.17(477)»19»]

ПІСНІ-ХРОНІКИ ПРО ПІДПІЛЬНИКІВ ЯК СКАРБНИЦЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ (НА МАТЕРІАЛАХ, ЗІБРАНИХ У СТРИЙСЬКОМУ РАЙОНІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Галина Кравцова,

*кандидат філологічних наук, молодша наукова співробітниця
відділу фольклористики Інституту народознавства
Національної академії наук України*

У запропонованій розвідці автор ставить перед собою мету з'ясувати своєрідність відтворення історичних реалій в піснях-хроніках періоду ОУН і УПА, записаних на теренах Стрийського району; виявити локальну специфіку їх поетичної системи. У статті розроблено питання поєднання у таких творах двох площин: фактів та фольклорного обрамлення. Об'єктом дослідження є тексти відповідних пісень-хронік, предметом – їх поетика. Основну увагу звернено на мотиви.

Ключові слова: *пісні-хроніки, поетика, мотив, образ, локальна специфіка.*

The national liberation struggle of the mid XX century left a significant mark in oral folk art. In particular, a large number of songs have appeared that cover the events of that time. The Stryshchyna population took an active part in the rebel movement, so you can still record the corresponding folklore here. These are mainly examples of the innovation layer that tell about the clashes of the Ukrainian underground rebels in the Striysky district, as well as poetic news about the members of the OUN. The article considers the peculiarity of the reproduction of reality in chronicles of the OUN and UPA period, recorded in the Striysky district. Investigated a way of displaying and combining two planes in such songs: historical realities and folklore framing.

Keywords: songs-chronicles, poetics, motive, local specificity.

Національно-визвольні змагання ХХ ст. на українських теренах зумовили появу значної кількості фольклорних новотворів, зокрема й у системі народної пісенності. Особливе збагачення уснопоетичного фонду відбулось у період боротьби ОУН та УПА у місцевостях, які були осередками повстанського руху.

Пісні-хроніки про підпільників відзначаються локальними особливостями. Унікальність цих зразків полягає у детальному описі подій, що розгорталися саме на теренах Стрийщини, відбувалися з її жителями: героїчна боротьба та загибель упівців й оунівців від рук НКВС.

Найпопулярнішим твором цього циклу на теренах Стрийського району, ймовірно, є пісня «Там на Слобідці, в крайній хаті». У ній йдеться про повстанців Бея та Веселого, яких в 1946 р. вбили спецгрупи НКВС. Перший – Жужевич Василь (1921 – 1946 рр.) з 1941 р. – член ОУН, з 1943 р. – сотник УПА. Провів багато переможних боїв, був «жертвоним і винахідливим командиром. Під час великих енкаведистських облав переодягався в офіцерську енкаведистську форму і винищував ненависних катів-енкаведистів. Впав у бою на теренах села Слобідка» [5, с. 26]. Другий – Перевіжник Василь (1924 – 1946 рр.), вступив в ОУН та УПА в 1944 р [Там само, с. 340].

Поетична розповідь про героїчну смерть командира сотні та його побратима вкладається у типову схему мотивів пісень-хронік періоду національно-визвольних змагань ХХ ст.: «зрадник приводить ворогів до повстанців»; «повстанці відстрілюються, намагаються врятуватися, викрикують націоналістичні гасла»; «енкаведисти вбивають повстанців / повстанці вчиняють самогубство»: «Господар цей тримав наймита, що йому в праці помагав, а той проклятий наймитюга, він скоро в Стрий він поспішав», «І не минуло пів години, як хлопці спали твердим сном, а той проклятий наймитюга прийшов під хату з барахлом»; «Хлопці зі сну ся пробудили, стали гранатами кидать, та хата була вже обложена, нікуди було утікати», «Веселий взяв зарядку в руки і по комуні став стрілять, комуна стала відступати, а він на поле відступав»; «Убивши двох, третього ранив і в тую пору сам упав»¹⁷. Варто зауважити, що у варіанті, який подав Г. Дем'ян у розвідці «Двадцять п'ять повстанських пісень», по-іншому зображено бій: «Веселий взяв пістолет в руки і хтів через вікно скакати, він хтів через вікно скакати і неживий на землю впав», «А Бей узвав зарядку в руки і по комуні став стрілять», «Він двох убив, третього ранив і по-геройськи сам упав» [2, с. 23]. Подібні розбіжності демонструють, що співанки-хроніки, не зважаючи на відображення у них реальних подій, все ж не варто вважати «історичними документами».

У традиційну поетичну схему пісень-хронік про підпільників вкладаються й мотиви пісні «Там у Стрілкові край дороги», де йдеться про загибель у криївці п'яти повстанців: «Там у Стрілкові край дороги, там, де три рожі розцвіли, там п'ять повстанців України життя за волю віддали»¹⁸.

¹⁷ Зап. Кравцова Г. 12 вересня 2009 р. в с. Колодниця Стрийського р-ну від Мельник Ярослави Іванівни 1928 р.н., Король Наталії Михайлівни 1922 р.н., Сурмик Катерини Василівни 1931 р.н., Король Оксани Іванівни 1963 р.н.

¹⁸ Зап. Кравцова Г. 16 серпня 2010 р. в с. Стрілків Стрийського р-ну від Притули Анни Степанівни 1936 р.н.

Цікавим є поданий в тексті пісні деталізований опис дій зрадника: «Який ти зрадник України, що ту краївку показав, ти перший ліз у ту краївку, мертвих друзів повитягав». За свідченнями мешканців села саме так і розгорталися події – сексота змусили першим опуститися в схованку та витягувати загиблих. Знаковим є те, що у творі його звинувачують не лише у зраді друзів, а й України.

Б. Яворів у книзі про с. Стрілків подає відомості про трьох повстанців, яких зрадив односельчанин: «у березні 1950 р. знайшовся зрадник, який видав криївку, розташовану в лісі між селами Стрілків і Підгірці, біля ставів. Зрадник привів до криївки чекістів, подавши їм старий пароль. Це було увечері. Повстанці саме готували собі вечерю. «Гарбой» ліпив вареники, «Бойко» чистив автомат, а «Мирон» стояв на варті») [6, с. 70]. У цій же праці подано варіант пісні, де йдеться не про п'ять, а про трьох повстанців: «Там у лузі при дорозі, там три рожі зацвіли, там три друзі по-геройськи життя за волю й славу віддали» [Там само, с. 95].

Подібна співанка-хроніка «Ой там у лісі біля річки» з Олексич хоч береже пам'ять про 12 місцевих «хлопців з лісу», фактично теж є варіантом вищенаведеної пісні: «Було дванадцять їх в криївці, мали гранати при собі. Вони не знали, що друг зрадив катам червоної Москви»¹⁹.

Як відомо, біля с. Олексичі у кінці лютого 1946 р. «велика група облавців оточила криївку, яка знаходилася біля річки Бережниці і взялася за її розкопування. Розкопавши до дощок, облавці закидали криївку гранатами, а відтак кричали: «Бандьори, здавайтесь!» Пролунали вибухи гранат і постріли в ямі, все затихло» [4]. У криївці загинуло дев'ятеро підпільників (серед них двоє жінок), ще двох непритомних, але живих витягли (один із них помер по дорозі до Стрия). Через декілька днів односельчани поховали загиблих у тій же криївці й висипали могилу. Пісня, як і розглянуті вище, укладається в типову сюжетну схему – містить мотиви про зрадництво, збройну сутичку, смерть повстанців. Варіанти відрізняються кількістю оспіваних партизанів, що, ймовірно, свідчить про послуговування не лише однією схемою, а й однією піснею (з незначними змінами) для фольклорного відображення різних фактів.

Своєрідна мотивна інверсія наявна у пісні «Як в віторок на Уговні сталась хуртовина». Структура цього твору має відмінність – спочатку подано художню розповідь про те, як ворожа навала, «мов та хмара, хату обступала», а згодка про зрадника включена в сюжет наприкінці твору: «У неділю ранесенько, ще сонце не сходить, а проклятий оцей зрадник босяків приводить» [3, с. 135]. Варто відзначити, що вказана пісня досить точно відтворює події, що сталися в с. Угольна Стрийського району – облаву МГБ на село, бій з ворогами провідника ОУН на Стрийщині Івана Шукатки-Сомка, вбивство директора школи Скорика і його малолітнього сина, у котрих переховувалися заступник провідника Дмитро Цмоць-Улас та його охоронець Стефко, самогубство повстанців [Там само, с. 135].

Деякі поетичні ознаки подібних типізованих співанок-хронік мають місцеві повстанські пісні «Там у полі при дорозі кирниця стояла» та «Ой там на Корчунку сухий дуб стоїть», але структурно вони не є збіжними із вищерозглянутими. Перша має риси зразків родинно-побутового масиву, а також фольклорні блоки соціально-побутової пісенності давнішого періоду (козацькі, жовнірські, стрілецькі пісні). Хоча в пісні йдеться про смерть повстанця Михайла Микитина (уродженець села, член проводу ОУН, з 1944 р. – очолював кущову сотню СБ ОУН, загинув у 1946 р. [5, с. 401]), ключовим персонажем є молода вдова, яка його оплакує й звертається до нього із запитаннями. Діалог подружжя закінчується проханням підпільника: «прощавайте, рідні діти, і ти, рідна нене, а ви, славні Ходовичі, не забудьте мене». Народна пам'ять береже образ свого звитяжця, «бо Микитин був героєм – це не мож забути». Друга – варіант за-

¹⁹ Зап. Кравцова Г. 15 квітня 2010 р. в с. Нежухів Стрийського р-ну від Малевич Ірини Михайлівни 1953 р.н. та Дикун Анни Петрівни 1949 р.н.

гальновідомої «Там під львівським замком», але респонденти переконують, що вона описує саме події, які сталися на хуторі Корчунок (можливо, йдеться про операцію, в ході якої було знайдено семеро підпільників, трьох із них – Бора (керівника Стрийського районного проводу ОУН), Беркута (референта СБ ОУН) та невідомого працівника СБ крайового проводу ОУН – убили [1, с. 311]). Таким чином, конкретні топоніми, імена, вплетені в полотно твору, сприяють тому, що пісня вважається місцевою, такою, що відображає певну локальну подію.

Отже, місцевим пісням-хронікам про підпільників притаманна певна схематичність, сталий набір мотивів, («зрадник приводить ворогів до повстанців»; «повстанці дають бій, намагаються врятуватися, викрикують націоналістичні гасла»; «енкаведисти вбивають повстанців / повстанці вчиняють самогубство»), який може розширюватися додатковими сюжетними одиницями. Поетичні новини Стрийщини характеризуються хронікальністю та тяжінням до деталізованого опису подій, є цінним матеріалом з точки зору поданого фактажу, репрезентації подій крізь призму людських почуттів. Історичні постаті, події, переходячи через народнопоетичні константи, стають традиційними фольклорними образами та сюжетами з відповідним набором типових рис.

Література

1. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії НКВС-МВС, МДБ-КДБ. 1943-1959. Книга третя: 1948. Літопис УПА. Нова серія. Київ-Торонто: Літопис УПА, 2003. Т. 6. 2003. 513 с.
2. Дем'ян Г. Двадцять п'ять повстанських пісень. Україна в минулому. Київ ; Львів, 1992. Вип. 3. С. 10—42.
3. Дем'ян Г. Повстанська Голгофа. Нариси про повстанців. Хвилі Стрия. Стрий, 1995. С. 115—143.
4. Похід до могили воїнів УПА. URL: http://www.osvitportal.lviv.ua/novyny?id=119738_pohid_do_mogyly_voiniv_upa
5. Соловій Ф. Повстанський мартиролог Стрийщини 1930—1950 років. Стрий : Щедрик, 1999. 416 с.
6. Яворів Б. Нескорені. Стрий : «Щедрик», 2005. 128 с.

УДК 821.512.133'06.09:323.1

ПРОБЛЕМИ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВЗАЄМИН У ПОВІСТІ «ТАРАС НА АРАЛІ» У. БЕКБАУЛОВА

Валентина Кравченко,

*кандидат філологічних наук, професор кафедри української літератури
Запорізького національного університету*

Осмилено проблеми міжнаціональних стосунків на прикладі взаємин Т. Шевченка з казахами, росіянами та представниками ін. народів, висвітлені в романі каракалпакського письменника У. Бекбаулова. Утверджено думку, що люди стають близькими духом, якщо бачить один в одному людину.

Ключові слова: заслання, Т. Шевченко, деталь, символ, Арал, людина.

It was attempt to comprehend the international relationship problems on the example of the relationship T. Shevchenko's with Kazakhs, Russians and others representatives ect. nations, which presented in the novel of Karakalpak writer of U. Bekbaulova.

It is argued that people becomes close in spirit if they see a person in each other.

Keywords: deportation, T. Shevchenko, detail, symbol, Aral, human.